Әдәбијјат вә инҹәсәнәт

19 ФЕВРАЛ 1966-чы ИЛ.

БИР КИТАБЫ ВӘРӘГЛӘДИКҸӘ...

ГАРШЫМЫЗДА галын бир китаб вардыр. Китаба ше'рләр, поемалар, һекајәләр, тәрҹүмәләр, әдәби-тәнгиди мәгаләләр, хатирәләр вә пјес топланмышдыр. Әсәрләр жанр е'тибары илә чох мүхтәлифдир; лакин онларын фикри, идејасы, мәгсәди бирдир. Буна көрә китаб күлл һалында ваһид бир әсәр тә'сирини бурахыр. Ону вәрәгләдикҹә сәһифәләр архасындан мүәллифин кечиб кетдији һәјат вә јарадычылыг јолуну изләмәк, онун һансы мәгсәдә, һансы идеаллара хидмәт етдијини, һансы амаллар угрунда чалышдыгыны көрмәк мүмкүндүр.

«Нәсилләрдән нәсилләрә» адланан вә Азәрнәшр тәрәфиндән бурахылан бу китабын мүәллифи ушагларын севимли јазычысы, мүтәрҹим вә тәнгидчи кими танынан Микајыл Рзагулузадәдир. Илк дәфәдир ки, онун белә һәҹмли, бир ҹилддә сечилмиш әсәрләри чапдан чыхыр. Көрүнүр ки, бу ҹилдин үзәриндә о, диггәтлә ишләмиш, јахшы нүмунәләр сечмәјә, чохҹәһәтли јарадычылыгында әһәмијјәт кәсб едән, мараг догуран әсәрләри охуҹулара тәгдим етмәјә хүсуси сә'ј костәрмишдир.

Ҹилдә топланан әсәрләр мүәллифин гырхиллик әдәби әмәјинин бәһрәсидир, кечиб кәлдији јолун ајрычларыны костәрән, бүтүн јарадычылыгыны әһатә етмәсә дә, онун һаггында там тәсәввүр јарадан, имканларыны, әдәби хүсусијјәтләрини, дүнјакөрүшүнү, фикирләрини әкс етдирән нүмунәләрдир. Китаба мүгәддәмә верилмәмәсиногсанлыдыр, амма Микајыл Рзагулузадә «Автобиографија әвәзинә» адланан ше'рини јазмыш, вә бу, ше'р һәр һансы мүгәддәмәдән дә мараглы чыхмышдыр. Китаб јазычынын һәјат јолу һаггында тәсәввүр јарадан бу ше'рлә башлајыр.

М. Рзагулузадә әдәбијјатымызда кәнҹ нәслин тәрбијәси угрунда чалышан хадимләрдән биридир. Ҹилддәки әсәрләрдә әсас апарычы мәсәлә јүксәк тәрбијә мәсәләсидир. Јазычы һәјатында бу уча, бу јүксәк мәсәләни әсас котүрмүш, имканлары дахилиндә чалышмыш, ушагларын вә кәнҹләрин дүнјакөрүшүнә тә'сир едә биләҹәк әсәрләр јаратмышдыр. М. Рзагулузадәнин бүтүн әсәрләриндә јүксәк инсани кејфијјәтләр, нәҹиблик, гәһрәманлыг, хејирхаһлыг мотивләри, вәтәнпәрвәрлик дујгулары әсасдыр. О, тәкҹә тәрбијәви әсәрләр јазмагла кифајәтләнмәмиш, әдәбијјатымызда бу мәсәлә илә әлагәдар олараг әдәби-тәнгиди мәгаләләрлә чыхыш етмиш, бир сырә мүһүм, ҹидди мәсәләләр дә галдырмышдыр.

Китабдакы ше'рләр, поемалар вә һекајәләр ушагларын һәјатына, мә'нәвијјатына, онларын фикирләрини, дүшүнҹәләрини дәринләшдирән, хәјалларыны зәнкинләшдирән мөвзулара, һадисәләрә һәср едилмишдир. Јазычы ше'рләриндә, поемаларында верә билмәдији мәсәләләри санки һекајәләриндә давам етдирмиш, өз фикир вә арзуларыны тамамламышдыр.

Одур ки, бу әсәрләри бир-бириндән ајырмаг олмаз. Һәмин әсәрләрин әксәријјәти мүвәффәгијјәтлидир, тәрбијәви тә'сир күҹүнә маликдир, мә'налыдыр, мараглыдыр. Бунларын чоху балаҹа охуҹуларын һүснрәгбәтини, мәһәббәтини газанмышдыр. Мәсәлән, «Ән дадлы мејвә», «Саат» ше'рләрини, «Гарангуш јувасы» поемасыны, «Чинајәт вә ҹәза» һекајәсини вә башгаларыны мисал костәрмәк олар.

Тәбиәт вә һејванат аләми, Вәтән мәһәббәти, ана торпагымызын не'мәтләри, совет халгынын мә'нәви гүдрәти, өлкәмизин бүтүн дүнјадакы тарихи гәләбәләриндән, бөјүк гуруҹулуг ишләримизин вүс'әтиндән доган ифтихар һисси, хүсусилә гәһрәманлыгла, икидликлә долу һадисәләр јазычынын диггәт мәркәзиндәдир. Бунларла јанашы, о јени техникаја, бејнәлхалг мүнасибәтләрә биканә дејилдир. Бир тәрәфдән тәбиәт ловһәләрини тәсвир едир, гушлардан бәһс ачыр, о бири тәрәфдән техникамызын наилијјәтләриндән, тозсорандан, радиодан, телевизордан јазыр. Бу мәсәләләр һекајәләриндә башга шәкилдә давам етдирилир. Јазычы, каһ овдан һаггында ушагларда тәсәввүр јарадыр, каһ да Бакыдакы көһнә шәһәрлә тәзә шәһәрин мәнзәрәсини тәсвир едир. («Нахышлы даш», «Тәзә шәһәр, көһнә шәһәр» һекајәләри).

Ушаг психолокијасына ујгун кәлән садә, көзәл, мә'налы парчалар китабда чохдур. «Чимән сәрчәләр» ше'рини мисал костәрмәк олар. Ше'р чох ојнаг, јүнкүл вәзнлә јазылмыш, фикри, мәгсәди олдугча ајдын ифадә олунмушдур. Бу нөгтеји-нәзәрдән «Саат», «Аг дана», «Гушларла нә ишим вар», «Дүјмә» вә башга ше'рләр мүвәффәгијјәтли вә әһәмијјәтлидир.

Бә'зән М. Рзагулузадә ејни мөвзуда һәм ше'р, һәм дә һекајә јазмышдыр, бунлар бир-биринин давамы кими сәсләнир. Пионерләрә, көјәрчинләрә һәср етдији ше'рләрдә, һекајәләрдә ејни мөвзу гәләмә алынса да мөвзу башга-башга шәкилдә һәлл олунмуш, мүәллиф фикри, мә'насы е'тибары илә онлары бирләшдирә билмишдир.

М. Рзагулузадәнин овчулугдан, тәбиәтдән јаздыгы ше'рләр, поемалар вә һекајәләр хүсусилә фәргләнир, чох мараглы вә чанлыдыр. О һәјаты, тәбиәти чох көзәл билир, дујур. Буна көрә дә тәсвирләриндә тәбиилик, дәгиглик, инандырычылыг вардыр. «Бизим јај» ше'риндә мүәллифин ушагларын дили илә јаздыгы ашағыдакы мисралар нә гәдәр сәмимидир:

Јај кәлир!
Багчамызла јајлага көчүрүк
биз.

Орда досттарымыз вар:
Гызыл күнәш,
хош һава,
сәдәфли гум,
көј дәниз!

«Боз бүлбүлүн нәгмәләри» адлы поетик парчада, «Чинајәт вә ҹәза», «Гу көлү», «Тәзә түфәнкин сифтәси», «Јаралы көјәрчин» һекајәләриндә һәјакојан күҹлүдүр. Азәрбајҹан тәбиәтинин чанлы, долгун тәсвири, мараглы ов әһвалатлары, гушларын һаггында мә'луматлар, горуглардакы һадисәләр һәмин әсәрләрин әсас чанлыдыр. Адиҹә өнчирин, јахуд гызыл газын тәсвирләринә диггәтлә јанашылса, бунларын јазычы тәрәфиндән нечә инҹәликлә, дәгигликлә тәсвир олундугуну көрмәк мүмкүндүр. Мәсәлән: «Тәзә түфәнкин сифтәси» һекајәсиндәки тәсвирләри охудугдан сонра гызыл газы көрмәјән бир адам ону асанлыгла тәсәввүрүнә кәтирә биләр.

Һекајәләрдә тәсвир олунан «Маша» адлы донузла баглы һадисәләр, гызыл газлары горугда вурмаг истәјән нашы овчунун күлүнҹ вәзијјәтләри, гоча гарынын аг көјәрчинлә әлагәдар епизодлары М. Рзагулузадә тәрәфиндән мараглы ишләнмишдир. Бүтүн бунлары овчулугу севән, тәбиәти јахшы билән бир адам јаза биләрди. Јахуд турач, гырговул ову илә әлагәдар олан «Јаралы көјәрчин» адлы һекајәни котүрәк. Бу гушлар һаггында верилән мә'лумат нечә дүздүр, дәгигдир, онларын хүсусијјәтләрини ачыб костәрир. Бу мә'луматдан сонра тәсвир олунан әһвалат мараглыдыр, тәбии вә чанлыдыр. Әһвалатын өзүндә дә овчулугун сирләринә аид бә'зи ҹәһәтләр ашкара чыхыр. Јазычы бунунла кифајәтләнмир, јени бир һадисәнин баш вердијини тәсвир едир. Тәбиәт һадисәләрини јахшы билмәјән адам бу һекајәләрдән чох шеј өјрәнә биләр.

М. Рзагулузадәнин бу әсәрләри һәјат мүшаһидәләринин мәһсулудур. Ушагларын, кәнҹләрин тәрбијәсиндә хүсуси әһәмијјәти вардыр, онларын тәбиәт һаггындакы тәсәввүрүнү кенишләндирир.

Китабдакы дикәр әсәрләрдә гәһрәманлыг мотивләринә хүсуси әһәмијјәт верилмишдир. Јазычы поемаларында Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә мисилсиз икидликләр костәрмиш Лејла, Аслан кими гәһрәман сурәтләри јаратмышдыр. Һәр икиси мәгин, мәрд, горхмаз, јенилмәз инсандыр. Онлар өлүмдән чәкинмәдән фашистләрә гаршы амансыз мүбаризә апарыр, бөјүк фәдакарлыг костәрирләр. Поемалар илә сәсләшән «Сәһәр шәфәги» һекајәсиндә дә өз халгынын азадлыгы угрунда харичи империалистләрә гаршы вурушан корејалы гәһрәман Кимин чанлы сурәти јарадылмышдыр. Ким дә бизим Лејла, Аслан кими шүҹаәтли вә горхмаз бир икиддир! Бу әсәрләрин кәнҹ нәслимизин мүбариз руһда тәрбијә едилмәсиндә хүсуси әһәмијјәти вардыр.

«Адашлар» адлы һекајә һаггында ајрыча данышмаг олар. Бу һекајә кәнҹ матрос Азадын узаг сәфәрләрдә башына кәлән әһвалатлара һәср олунмушдур. Америка империалистләринә гаршы нифрәт ојадан бу әсәрдә ики аләмин мүгајисәси верилмишдир. Харичи өлкәнин ушаглары илә бизим совет ушагларынын һәјаты, бир-биринә бәнзәмәјән талеји мараглы епизодларла чанландырылмышдыр.

Бә'зи зәиф, мүәллифин имканларындан ашағы сәвијјәдә јазылмыш әсәрләрин бирҹилдлијә салынмасы, бизҹә, китабын нөгсанларындан биридир. Бу нөгсан ше'рләр арасында көзә даһа чох чарпыр. Бә'зи ше'рләр үмуми аһәнклә сәсләшмир вә китабда јад көрүнүр. Буна «Бәјаз кечәләр», «Дәниздән чыхан күнәш», «Бәнөвшәләр ачыланда» вә башга бу кими ше'рләри мисал костәрмәк олар. Мүәллиф онлары сечилмиш әсәрләринә салмаја биләрди.

Бу ҹәһәтдән, жанр мүхтәлифлији хатиринә китаба дахил едилмиш манзум «Сәдагәт» пјеси дә истәнилән сәвијјәдә дејилдир. Пјес мүһарибә дөврүндә, арха ҹәбһәдәки һадисәләрә һәср едилмишдир. Мөвзу мараглы вә нәҹибдир. Лакин һадисәләрин инкишафында гондарыҹылыг өзүнү костәрир. Персонажларын дилиндә тәкрарлы сөзләр вардыр, онларын характери ачылмамышдыр. Аз-чох јадда галан сурәт Һәсрәтдир. Үмумијјәтлә, бу пјес мараг догурмур.

Јазычынын тәрҹүмәләри онун чохҹәһәтли јарадычылыгынын әсасыны тәшкил едир вә китабда һаглы олараг, онлара хејли јер верилмишдир. Бу тәрҹүмәләр онун габил, тәҹрүбәли бир мүтәрҹим олдугуну костәрир. Мүвәффәгијјәтли тәрҹүмәләр ичиндә еләләри вардыр ки, хүсуси гејд едилмәлидир. Көтенин «Фауст»ундан парча, Һ. Һејненин «Шаир Фирдовси» әсәри, Мајаковскинин ше'рләри, А. Дарбинјанын «Бәхтијар» поемасы, бизҹә, камил тәрҹүмәләрдир, дикәр классикләрдән етдији тәрҹүмәләр дә гијмәтлидир.

Китабда публисистик, әдәби-тәнгиди мәгаләләрдән, гејдләрдән, хатирәләрдән, шаирләр һаггында тәәссүратлардан бә'зи нүмунәләр верилмишдир ки, бунлар да мараг догурур.

Бу галын китабы вәрәгләдикҹә јорулмадан чалышан, бүтүн варлыгы илә ше'рә, сәнәтә бағланан, зәһмәткеш, садә, тәвазөкар, меһрибан бир инсанын сурәти көз өнүндә чанланыр. М. Рзагулузадә јенә јазыб јарадыр, кәнҹ нәслимизин тәрбијәси угрунда бөјүк әзмлә чалышыр. Онун гүввәси вә енержиси түкәнмәздир.

«Нәсилләрдән нәсилләрә» китабы Азәрнәшрин ушаглара, кәнҹләрә вердији гијмәтли һәдијјәдир. Бу китаб костәрир ки, о, өмрүнү чох мәс'улијјәтли, мә'налы, мүһүм бир мәсәләјә, кәнҹ нәслимизин тәрбијәсинә һәср етмишдир! Бу шәрәфли јолда сач агартмага дәјәр.

Тофиг МАҺМУД

ТӘНГИД ВӘ БИБЛИОГРАФИЈА